

רמב"ן (9)

במדבר פרק יג

(א) וַיְדַבֵּר יְקֹנָק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:
 (ב) שְׁלַח לָךְ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלַחוּ כָל נְשִׂיא בְהֵם:
 תשלחו כל נשיא בהם:

דברים פרק א

(כב) וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כְּלַכֶּם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַח אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיִּשְׁבוּ אֵתְנֵי דְבַר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נִעְלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֵלֵינוּ:
 (כג) וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר וַאֲקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אַנְשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְט:

רש"י במדבר פרק יג

(ב) שלח לך אנשים - למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר:
 שלח לך - לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח, לפי שבאו ישראל ואמרו (דברים א, כב) נשלחה אנשים לפנינו, כמה שנאמר (שם) ותקרבו אלי כלכם וגו', ומשה נמלך בשכינה. אמר אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר (שמות ג, יז) אעלה אתכם מעני מצרים וגו', חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה:
 (ג) על פי ה' - ברשותו, שלא עכב על ידו:

רש"י דברים פרק א

(כב) ותקרבו אלי כלכם - בערבוביא, ולהלן הוא אומר (דברים ה, כ - כא) ותקרבו אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו', אותה קריבה היתה הוגנת. ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם, וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם, אבל כאן, ותקרבו אלי כולכם, בערבוביא. ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים:
 וישבו אתנו דבר - באיזה לשון הם מדברים:
 את הדרך אשר נעלה בה - אין דרך שאין בה עקמימות:
 ואת הערים אשר נבא אליהן - תחלה לכבוש:
 (כג) וייטב בעיני הדבר - בעיני ולא בעיני המקום. ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחות, משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה, אמר לו הן. נותנו אתה לי לנסיון, אמר לו הן. בהרים וגבעות, אמר לו הן. כיון שראה שאין מעכבו כלום, אמר הלוקח בלבו, בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום. מיד אמר לו טול מעותיך ואיני מנסהו. מעתה אף אני הודיתי לדבריכם, שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב, ואתם לא חזרתם בכם:
 ואקח מכם - מן הברורים שבכם מן המסולתים שבכם:
 שנים עשר אנשים איש אחד לשבט - מגיד שלא היה שבט לוי עמהם:

רמב"ן במדבר פרק יג

(ב) שלח לך אנשים - לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח. לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו, כמו שנאמר (דברים א כב) ותקרבו אלי כולכם וגו', ומשה נמלך בשכינה, אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר (שמות ג יז) אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה, חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדבר המרגלים למען לא יירשוה, לשון רש"י מדברי אגדה:
 ויש כאן לשאול, אם כן משה עצמו חטא בענין, שנאמר וייטב בעיני הדבר (דברים א כג). ולמה אמר להם בענין הארץ "הטובה היא אם רעה" (פסוק יט) אחר שנאמר לו מתחלה שהיא טובה ורחבה. ועוד מה עשו המרגלים, כי משה אמר להם (פסוק יח) וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב, ואמר להם בערים (פסוק יט) הבמחנים אם במבצרים, ועל כל פנים היו צריכין להשיבו על מה שצוה אותם. ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו (פסוק כח) אפס כי עז העם והערים בצורות גדולות, וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם:
 ואל תחשוב כי היה פשעם באמרם "ארץ אוכלת יושביה" (פסוק לב) בלבד, כי טרם שיאמרו להם כן היה מריבת כלב עמהם. וכן כתוב (דברים א כח) אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו וגו', ובכאן כתיב (להלן יד ג) לנפול בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז. והנה משה רבינו אמר לבניהם כדברים

האלה, והפליג להם בחוזק העם ובמבצר עריהם וכח הענקים יתר מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותם, כדכתיב (דברים ט א ב) שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק, ואם היה פשע המרגלים וחסטתם בזה למה יניא את לב בניהם כהניא המרגלים את לב אבותם. ועוד מה טעם למשה רבינו בשליחות הזאת, אם הארץ טובה והעם רפה הרי טוב, ואם רעה או שהעם חזק, סבור הוא שיחזירם למצרים:

גור אריה

ונראה לפרש, שודאי ישראל בקשו לשלוח מרגלים, שאמרו (ר' דברים א, כב) "לתור לנו את הדרך ואת הערים אשר נבא בהנה", כלומר כי מי שאינו מכיר הדרכים דרכו לשלוח מרגלים, ואין זה בלתי מאמין, שאדרבה, אין לסמוך על הנס (פסחים סד ע"ב), ויש להשתדל לעשות כל דבר שראוי לעשות. ויהושע גם כן עשה כזה, ששלח ב' אנשים מרגלים לרגל הארץ (יהושע ב, א), ודבר זה היה טוב בעיני ה' בודאי, כי אין דבר רע כלל בזה, רק טוב, שמורה להיותם זריזים בכבוש הארץ. וכן תמצא בפירוש בכתוב "נשלחה אנשים" בפרשת דברים (דברים א, כב), שלא בקשו לתור הארץ, רק באיזה צד יוכלו לכבוש, שהרי לא אמרו רק "את הדרך אשר נעלה" (שם), ולא זכרו כלל ממה שנזכר בפרשה הזאת "הטובה היא אם רעה החזק הוא הרפה" (פסוקים יח, יט), נראה שלא אמרו שום דבר מזה, ולפיכך היה טוב בעיני משה. ודבר זה פירש גם כן הרמב"ן ז"ל:

והיה נמלך בהקדוש ברוך הוא, שאין לעשות בלא עצה, והקדוש ברוך הוא ראה מה שבתוך לבם הרע, שלא היה זה בלבבם רק תואנה, וכוונתם שלא היו מאמינים שהארץ טובה, ושוא חזקים הם ולא יוכלו לכבוש אותם, והיו יראים מהם. אלא שלא רצו לדבר מזה דבר, ותלו את הדבר שישלחו מרגלים לתור להם הדרך אשר יעלו בה, ואת הערים אשר יבואו ראשונה בהם. אמר הקדוש ברוך הוא "שלח לך" "לדעתך, אני איני מצוה לך וכו'", כי הבא לטמא פותחין לו (שבת קד). ואז מעתה הבין משה כוונתם הרעה הזאת, שהרי מאחר שהקדוש ברוך הוא אמר "שלח לך" "לדעתך", אם היה כוונתם לטובה - היה הקדוש ברוך הוא נותן לו עצה, שהבא לטהר מסייעין לו (שם), ועכשיו הקדוש ברוך הוא לא רצה ליתן לו עצה, אלא אמר "שלח" "לדעתך", אלא בוודאי כוונתם היה לרעה, ולפיכך אין הקדוש ברוך הוא נותן לו עצה, כי 'הבא לטמא כו':

ולפיכך אמר להם משה שישלחו המרגלים ולראות הטובה היא אם רעה, וכל הענין הכתוב בפרשה הזאת, והכל עשה משה רבינו עליו השלום אולי יחזרו בהם ואל ישלחו כשיראו שאני מצוה להם לשלוח ולראות, [ש]אלמלא לא היה טובה - לא הייתי אומר להם לראות על כל דבר ודבר, וכך הוא המשל שהביא רש"י באלה הדברים (דברים א, כג). ומה שכתב רש"י לקמן (שם) 'ולמה אמרה בתוכחות', ולא מתרץ שאמרה בתוכחות מה שלא היו מאמינים לדברי השם יתברך שאמר שהארץ טובה ורחבה, הכי פירושו, למה אמר משה רבינו עליו השלום "ויטב בעיני" בתוכחות, שכיון שהיה טוב בעיני משה רבינו עליו השלום, לא היה לומר לשון זה בתוכחות, ומתרץ דלשון זה בעצמו תוכחה היא, כי הוא משל וכו', ולפיכך כשראיתם שהוא טוב בעיני היה לכם לחזור ולומר לא נשלחה מרגלים, שהרי הוא בטוח שהארץ היא טובה, ואפילו הכי חטאתם ולא האמתם, ולפיכך אמרה בתוכחות:

ומה שהקשה (הרמב"ן) מה חטאו שאמרו "ערים גדולות ובצורות בשמים" (דברים א, כח)... ונראה דחטאם היה בלשון "אפס כי עז העם" (פסוק כח), לפי שדברו בטובת הארץ, ואמרו "אפס כי עז העם וכו'", וכל "אפס" הוא למעט מענין הראשון, וכך הוא ממעט; הארץ טובה מאוד, אבל אין טובתה מועיל, כי העם עז, ולא תועיל לנו הטובה, או שיצא שכרה בהפסדה, כי הרבה והרבה יהיו מומתין על ידה. ואם לא היה כוונתם כך, היה להם לומר "הארץ טובה היא וזה פריה והעם עז", ובלשון "אפס" סתרו דבריהם, ובזה יתורץ הכל:

רמב"ן במדבר פרק יג

אבל ישוּב הענין בזה, כי ישראל אמרו כדרך כל הבאים להלחם בארץ נכריה ששולחים לפניהם אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים ובשובם ילכו התרים בראש הצבא להורות לפניהם הדרכים, כענין שנאמר (שופטים א כד) הראנו נא את מבוא העיר, ושיתנו להם עצה באיזו עיר ילחנו תחלה ומאיזה צד יהיה נוח לכבוש את הארץ, וכך אמרו בפירוש (דברים א כב) וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים וגו', כלומר הערים אשר נבא אליהן תחילה ומשם נבא בכל הארץ. וזו עצה הגונה בכל כובשי ארצות, וכן עשה עוד משה עצמו שנאמר (להלן כא לב) וישלח משה לרגל את יעזר, וכן ביהושע בן נון (יהושע ב א) שנים אנשים מרגלים, ועל כן היה טוב בעיני משה. כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס, אבל יצוה בנלחמים להחליץ ולהשמר ולארוּב, כאשר בא הכתוב במלחמת העי (שם ח ב) שהיתה על פי השם ובמקומות רבים. אז נמלך משה בשכינה, ונתן לו השם רשות ואמר לו שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען, וידעוה ויגידו לכם ועל פיהם תתיעצו בענין הכבוש:

והנה משה אמר להם (פסוק יז) עלו זה בנגב, וטעמו עלו זה הדרך בנגב, שידעו את העם היושב בארץ הנגב מפאת הרוח אשר ישראל שם החזק הוא ויצטרכו לבנות דיק וסוללות או שיבואו מצד אחר. ואמר עוד שידעו בארץ עצמה הטובה היא אם רעה, כי אם היא רעה יכבשו תחלה מן המקומות האחרים, כי הם היו תרים הר האמורי מצד חברון, כי גם יהושע לא כבש את כולם. וזה טעם ומה הארץ אשר הוא יושב בה (פסוק יט), על העם היושב בנגב:

ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו (שמות ג ח) אל ארץ טובה ורחבה וגו', בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן, כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשנחה, ולכך אמר להם והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ (פסוק כ), כדי שיראו בעיניהם בשבח הארץ. ומן הידוע כי אין מצרים רחוק מאד מחברון רק כמהלך שבעת ימים, וארץ כנען מגעת בתחומה קרוב למצרים, ואי אפשר שלא ידעו הדרים במצרים ענין ארץ כנען הטובה היא אם רעה. אבל כוונתו של משה לדעת את הדרך אשר יעלה בה ואת הערים אשר יכבוש תחלה כאשר פירשתי, ואמנם היו ישראל במצרים עבדים בעבודת פרך לא ידעו ולא יבינו, על כן רצה משה שיגידו להם כל עניני הארץ לשמחם במעלותיה כי יודע היה בהם:

והנראה בעיני בלשון הכתוב, כי לא נמלך משה בשכינה, אבל טעם "שלח לך", כי הסכימו לשלוח מרגלים. והיה במנהג שישלחו שנים אנשים מרגלים חרש לאמר וישלחו מקצתם, והשם הידוע עתידות צוהו שישלח איש אחד איש אחד מכל מטות ישראל ושיהיו הנשיאים שבהם, כי חפץ השם שיהיו שנים בענין כל הגדולים אולי יזכרו וישבו אל ה', ואם אין, שתהיה הגזירה שוה בכל העם. וזה טעם על פי ה' (פסוק ג), שיהיו במצות השם נשיאים וראשי בני ישראל:

והנראה אלי לפי פשט הכתוב, כי לא הזכיר השם למשה שאלתם ששאלו לשלח מרגלים ולא הסכמת משה עמהם, שאלו היה כן היה הכתוב מספר בכאן ויקרבו בני ישראל אל משה ויאמרו נשלחה אנשים לפנינו וגו' ויטב הדבר בעיני משה, ואח"כ היה כותב וידבר ה' אל משה לאמר שלח לך אנשים כאשר דברו אליך איש אחד וגו'. אבל היה הענין כך, ששאלו ישראל השליחות ויטב הדבר בעיני משה, ואחר כך בא הדבור אל משה כשאר הדברות ואמר לו סתם "שלח לך אנשים", וזה טעם ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל, כי הוא מדבר בענין חדש לא סופר בו כלל. והיה כל זה, כי ה' חפץ למען צדקו שתהיה השליחות במצותו ושתהיה בכל שבטיהם ובגדוליהם, למען ינצלו:

וכן נראה עוד שהם שאלו ממה נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ (דברים א כב), והוא חפוש בדרכים ובענין הכבוש מלשון חפר אוכל (איוב לט כט), וזה טעם "לפנינו" שילכו הם אחריהם על דרכם, כלשון וארון ברית ה' נוסע לפניהם (לעיל י לג). אבל השם צוה "ויתורו את ארץ כנען", והוא כטעם ברירה כבאים לקנות דבר, מלשון לבד מאנשי התרים והסוחרים (דה"י ב ט יד), וכן אל הארץ אשר תרתי להם (יחזקאל כ ו), וכן לתור להם מנוחה (לעיל י ג), ועל כן צוה אותן משה לפרוט הטובה היא אם רעה וגו' השמנה היא אם רזה וגו', והכל לשמחם כי צבי היא לכל הארצות, ויעלו בה בחפץ גדול. והנה נאמר כאן הענין בסתם כי כן היה, אבל במשנה תורה הזכיר להם משה כל הדברים מתחילתן, להגיד להם פשעם כי חטאו במה שבקשו ושאלו הם עצמם:

העמק דבר

אלא כך הענין. דודאי לפי הליכות עולם הטבע היה השלוח נחוץ לראות איך ובאיזה צד לכבוש הארץ. וכמש"כ הרמב"ן ז"ל וכמבואר בלשון ישראל שאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ. וישיבו אותנו דבר. את הדרך אשר נעלה בה. ואת הערים אשר נבא אליהן. הרי לא בקשו לדעת הטובה היא אם רעה. ועוד כמה דברים אם ראוי ליכנס לא"י או לא. לא הסתפקו עדיין בזה כלל. רק לדעת איך יכבשו. וזה ודאי ראוי ומוכרח אם הכבישה הוא בדרך הטבע. אבל אם הוא למעלה מה"ט כאשר הלכו עד הנה במדבר. אין מקום לשליחות כלל. שאין דבר חוצץ בפני תפארת עונו ית'. והנה בעמדם בחורב ובתחלת נסיעתם משם היה באמת בדעתם ליכנס בזה האופן לא"י. וא"צ לשליחות כלל. אבל בהליכה שלש מסעות הללו ראו והתבוננו כי קשה עליהם לעמוד בזה האופן. באשר עפ"י גלוי שכינה שבקרבם ל מה שמדברים שלא כהוגן הוא באזני ה' כמו שמדברים בפלטיין של מלך. ותומ"י בא מלאכי מות ומשכלת. ואינם יכולים לעמוד בזהירות יתירה כזו. ולא מצאו עצמם מוכשרים לעמוד בהיכל מלך מלכי המלכים הקב"ה. ע"כ בחרו לעמוד בחוץ והשכינה תהי' בקרבם במדת מלכות. וכמוש ביארנו בספר דברים בפסוק פנים בפנים דבר ה' עמכם. דמשמעו דפנים שהאדם מישראל מתנהג עם עבודתו לפני ה' באותו פנים הקב"ה והשגחתו עליו. ע"כ הסכימו לשלח מרגלים ותהי' הכנסיה בדרך הטבע. עוד יש להוסיף עפ"י מאמר חז"ל דנבואת אלדד ומידד היה משם מת ויהושע מכניס ישראל לארץ. ונהי דנבואה של משה מת לא הוחלט כ"כ. ולא עלה ע"ד משה שלא תועיל תפלתו לשנות הגזירה. אבל הא שהתנבאו דיהושע מכניס לארץ. הוא גזירה לטובה על יהושע. ובוה נצח ישראל לא ישקר ולא ינתם כמש"כ בספר שמות ל"ג י"ב. ומעולם לא ביקש משה ע"ז כי אם שיכנס לא"י ולראות אותה. ולא בתור מכניס. מעתה מצאו מקום וזמן מוכשר למבוקשם. דכ"ז שמשנה מנהיג הדור והוא העלה הליכות הדור

כמש"כ בס' שמות י"ז ג'. אי אפשר לגרע כחו. ולא יגרע מצדיק עינו. ומש"ה במלחמת עמלק שהשעה היתה נותנת שתהיה במלחמת תנופה בדרך הטבע כמבואר במקומו. נסתלק מש הרבינו וצוה את יהושע והוא אחז את החרב. מעתה ששמעו דיהושע מכניס לארץ אפשר לבקש כזה שיהא בהליכות הטבע. ונדרש למרגלים. והנה בפ' דברים כתיב שבהיותם בחרב אמר הקב"ה באו ורשו את הזרע. אבל בהיותם בקדש ברנע אמר משה מעצמו עלה רש וגו'. אבל הקב"ה ידע שאינם מוכנים ומוכשרים לכך שיהיה בגלוי שכינה ובלי מרגלים. ואחר שהציעו מבוקשם לפני משה הבין משה גם הוא וייטב בעיניו כי לפי כחם ההכרח להיות כך. כדי שלא יהיו כלים ונענשים בהנהגה גבוה ועליונה כ"כ והקב"ה ג"כ צוה כמשמעו שלח לך אנשים. היינו לפי דרכם שאינם מוכשרים. ויראים המה לעמוד בהר ה' ובמקום קדשו. הנני מצוה לעשות הכנה להליכות הטבע. ועוד יבואר בהמשך הפרשה:

רמב"ן במדבר פרק יג (המשך)

ועל דעת רבותינו חטאו באמרם נשלחה אנשים לפנינו, בעבור שהם רואים את ישועת ה' אשר יעשה להם תמיד, והיה להם ללכת אחרי הענן אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת. ומשה קבל מהם, למלאות תאוותם. ויהיה טעם וייטב בעיני הדבר (דברים א כג), שסבלתי רעתכם והוריתי לעשותו:

רמב"ן במדבר פרק יג

(כז) וגם זבת חלב ודבש הוא - בעבור שצוה אותם לראות השמנה היא אם רזה, השיבו לו כי היא שמנה וגם זבת חלב ודבש היא, ועל שאלתו היש בה עץ אם אין, השיבו לו "זוה פריה", כי כן צוה אותם להראותו. והנה בכל זה אמרו אמת והשיבו על מה שנצטוו. והיה להם לאמר שהעם היושב עליה עז והערים בצורות, כי יש להם להשיב אמרי אמת לשולחם, כי כן צוה אותם החזק הוא הרפה הבמחנים אם במבצרים, אבל רשעים במלת "אפס", שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין, כלשון האפס לנצח חסדו (תהלים עז ט), ואין עוד אפס אלהים (ישעיה מה יד). והנה אמרו לו, הארץ שמנה וגם זבת חלב ודבש והפרי טוב, אבל אי אפשר לבא אליהם כי עז העם והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם: